सुस्वागतम्

मराठी अध्यापन पध्दती

डॉ. वसुंधा विनोद देव

मराठी अध्यापनाच्या प्रयुक्त्या

मराठी अध्यापनाच्या प्रयुक्त्या

प्रश्न विचारणे –

ब्रॅग इ सी –

प्रश्न म्हणजे माहिती प्राप्त करून घेण्यासाठी केलेली विनंती

तोंडी प्रतिक्रिया प्राप्त करून घेण्यासाठी केलेले विधान

प्रश्न विचारण्याचे उद्‌देश

- पाठाविषयी जिज्ञासा जागृत करणे
- अभिरूची निर्मान करणे
- पाठयविषयाबाबत चर्चेस आरंभ करणे

प्रश्न विचारण्याचे उद्देश

- पाठयविषयातील विशिष्ट भागावर लक्ष केंद्रीत करणे
- विद्यार्थ्यांना विचार करण्यास प्रवृत्त करणे
- स्वत:चे दृष्टिकोन विचार माहिती सागण्यास प्रवृत्ती करणे.

प्रश्न विचारण्याचे उद्देश

स्वतःचे दृष्टिकोन विचार माहिती सागण्यास प्रवृत्ती करणे.

- महिती किती ग्रहण केली याचा अंदाज घेणे
- अध्ययन अध्यापन प्रक्रियेत सहभागी करून घेणे

प्रश्न विचारण्याचे उद्देश

- विद्यार्थ्यांच्या अडचणी समजून घेणे
- पूर्वज्ञानाचे पुनरवलेखन
- ज्ञान व आकलन तपासणे

प्रश्नांचे महत्त्व

कॉटव्हीन – अध्यापनाची परिणामकारकता ब–याच प्रमाणात शिक्षकांच्या प्रश्नरचनेवर अवलंबून असते.

प्रश्नांचे महत्त्व

सालमन – ज्याला चांगले प्रश्न विचारता येत नाही तो चांगला व्याख्याता बनेल पण अध्यपक होवू शकणार नाही.

प्रश्नांचे प्रकार

अ) मुक्त प्रश्न – एकाच प्रश्नांची अनेक उत्तरे

उदा. भाव, मूल्ये व मते

ब) बंदिस्त प्रश्न – एकच पण बरोबर उत्तर असते. वस्तुनिष्ठ प्रश्न.

प्रश्नांचे प्रकार

स्मृती प्रश्न

– अभ्यासलेल्या बाबींवर ती बाब आठवावी म्हणून विचारण्यात येणारे प्रश्न.

– कनिष्ठ पातळीवरील प्रश्न

–कोणतीही मानसिक प्रक्रिया नसते.

प्रश्नांचे प्रकार

विचार प्रश्न

- प्राप्त माहितीवर प्रक्रिया करून प्रश्न विचारण्यात येतात.
- उच्च पातळी वरील प्रश्न
- मानसिक प्रक्रिया आहे.

प्रश्नांचे प्रकार

परिक्षण प्रश्न

– एखादा भाग कितपत कळला हे कळण्यासाठी विचारण्यात आलेला प्रश्न.

प्रश्नांचे प्रकार

शिक्षण प्रश्न

– पाठाचा विकास व्हावा म्हणून विचारण्यात आलेले प्रश्न

– निरीक्षण, विश्लेषण व तुलना करण्यासाठी

उद्दिष्टांच्या वर्गीकरणावर आधारित प्रश्न

- ज्ञानात्मक
- भावात्मक
- क्रियात्मक

अवल्पानुसार प्रश्न :

प्रारंभ विकास शेवट

प्रश्नांचे इतर प्रकार

- प्रस्तावना व कार्य प्रेरणासाठी विचारलेले प्रश्न
- विषय विवेचनातील प्रश्न
- संकलन किंवा पुनरावृत्ती

प्रश्नांची वैशिष्टये

- प्रश्नांची भाषा सोपी सहज आकलन युक्त असावी
- प्रश्न शक्यतो लांब नसावा
- प्रश्नांचा संबंध पाठयविषयाशी असावा

प्रश्नांची वैशिष्टये

- होय किंवा नाही हया प्रकारची प्रश्न विचारू नये
- प्रसंगात्मक (विचारात्मक / शोधात्मक)
- सुस्पष्ट

निवेदन विवरण कथन

- एखादी घटना वा वस्तुस्थिती हया बाबींचे क्रमशः जसेच्या तसे वर्णन करणे होय.

- शिक्षक (बोलणारा)
- विद्यार्थी (ऐकणारा)
- वर्णन – रोचक होण्यासाठी वस्तुस्थितीला सोडून
- निवेदन – वस्तुस्थितीला अनुसरून.

शिक्षकाने पाळावयाची पथ्ये

- वस्तुस्थितीदर्शक व प्रामाणिक असावे.
- आकर्षक शैली
- प्रमाणापेक्षा लांब नको, आवश्यकतेपेक्षा कमी नको
- मधून मधून विद्यार्थ्यांना प्रश्न विचारावे

शिक्षकाने पाळावयाची पथ्ये

- वचिक व शारिरीक भाषेचा समावेश
- गोष्टी उदा. विनोद यांचा समावेश
- एकसूरी नको आवाजात चढाव उतार आवश्यक.

निवेदनाच्या उपयोगाची क्षेत्रे

- नविन विषयाचा प्रारंभ अथवा प्रस्तावना
- चर्चित विषयांचा सारांश
- संबंधित विषयांसंबंधी अधिक माहिती.

निवेदनाच्या उपयोगाची क्षेत्रे

- पाठाचे पुनरावलोकन
- विषयाचा परिचय
- विषय प्रतिपादन करणे

स्पष्टीकरण

एखादी समजण्यात कठिण वा अवघड बाब (विचार भाव कल्पना शब्द वाक्य) सोपी करून सांगणे.

क्षेत्रे – 1. शब्दार्थ 2. दाखले दृष्टांत 3. कथा प्रसंग गोष्टी

स्पष्टीकरणात पाळावयाची पथ्ये

- अकार आवश्यकतेनुसार
- भाषा सोपी असावी
- विद्यार्थ्यांना समजले आहे किंवा नाही हे पहावे

स्पष्टीकरणात पाळावयाची पथ्ये

- विद्यार्थ्यांच्या आकलनाच्या कक्षेत असावे.
- आवश्यकतेनुसार उदा. द्यावीत
- शब्दार्थ व वाक्यांत उपयोग याचा अवलंब

उदाहरण

व्याख्या :

एखादी कल्पना विचार वा बाब स्पष्ट होण्यासाठी, तिचे चटकन आकलन होण्यासाठी ज्या साधनांचा तोंडी अभिव्यक्तींचा उपयोग करावा लागतो. त्यात उदाहरण म्हणतात.

उदाहरणाचे फायदे

- विषयक सोपा होण्यास मदत होते
- विषयातील अस्पष्टता दूर होते
- पाठ पक्का होतो
- अमूर्त कल्पना मूर्त होण्यास मदत होते

उदाहरणाचे फायदे

- अमूर्त कल्पना मूर्त होण्यास मदत होते
- विद्यार्थ्यांच्या निरीक्षण शक्तीचा विकास होतो.
- विद्यार्थ्यांचे लक्ष पाठयविषयाकडे खेचता येते.
- मनावर प्रभाव पडतो.

उदाहरणात पाळावयाची पथ्ये

- उदा.चा उपयोग सारासार विवेकाने करावा.
- उदा. सुलभ व सुयोग्य असावी
- चित्रे नमुने आकर्षक व पुरेशा मोठया आकाराची असावी.
- प्रारंभिक वर्गात ठोस उदा. चा वापर असावा.

स्वाध्याय

विद्यार्थ्यांच्या स्वयंअध्ययनार्थ देण्यात येणारे शैक्षणिक कार्य

स्वाध्याय

हेतू :

- विद्यार्थ्यांनी अधिक सखोल अभ्यास करावा.
- स्वयंअध्ययनाची आवड निर्माण व्हावी
- पाठ्यांशाची पुनरावृत्ती करावी
- स्वतःच्या गतीने विषय अभ्यासता यावा
- फुरसतीच्या वेळेचा सदुपयोग

स्वाध्यायाचे प्रकार

- अभ्यास पुरक अधिक वाचन करणे
- विविध प्रश्नांची उत्तरे लिहून आणणे
- शैक्षणिक प्रकल्प पूर्ण करणे
- विविध विषयावर चार्ट तयार करणे
- सुभाषिते सुविचार यांचा संग्रह करणे

स्वाध्याय देतांना पाळावयाची पथ्ये

- विविधता असावी
- नियोजन आवश्यक विद्यार्थ्यांना आवश्यक तेथे मार्गदर्शन करावे.
- स्वाध्याय तपासून सूचना द्याव्यात

स्वाध्याय देतांना पाळावयाची पथ्ये

- वैयक्तिक सामूहिक असे दोन्ही प्रकारचे स्वाध्याय द्यावेत
- स्वाध्यायासाठी देण्यात आलेल्या कृती, कवितासंग्रह,सुभाषितसंग्रह याचे प्रदर्शन भरवावे.

स्वाध्यायाच्या पध्दती

- वैयक्तिक पातळीवर स्वाध्यय
- विद्यार्थ्यांच्या गटास स्वाध्याय
- अभ्यासक्रमाचे घटक पाडून स्वाध्याय पध्दतीचे पूर्ण करणे

स्वाध्यायाच्या पध्दती

- अध्यापन व स्वाध्याय यांची सांगड घालणे
- अध्यापीत घटकांची उजळणी
- पाठसंपादनातील अडचण दूर करण्यासाठी उपचारात्मक स्वाध्याय

चर्चा /गटचर्चा पध्दत

चर्चा /गटचर्चा पध्दत

- गटचर्चा : आखणी
- 5 ते 10 विद्यार्थी आपसात चर्चा करतात.
- इतर विद्यार्थी ऐकतात – प्रश्न विचारतात.
- चर्चेतील प्रत्येक सहभागी त्यावर मत व्यक्त करतो.

चर्चा /गटचर्चा पध्दत

- गटचर्चा : आखणी
- पहिला वक्ता अन्य वक्त्यांच्या दृष्टिकोनास आव्हान देतो.
- चर्चेच्या शेवटी सर्वसामान्य निष्कर्षावर येण्याचा प्रयत्न करण्यात येतो.
- चर्चा संपल्यावर मूल्यमापन करण्यात येतो.

अनौपचारिक चर्चा

षिक्षक → अनौपचारिक चर्चा → विद्यार्थी

वदविवाद –परिसंवाद –

वदविवाद – दोन किंवा अधिक विद्यार्थी चर्चा विषयाच्या बाजूने अथवा विरूध्द बाजून मते मांडतात.

परिसंवाद – व्याख्या

गुड – दोन किंवा दोनपेक्षा जास्त लोकांनी एखाद्या विषयासंबंधी भिन्न भिन्न दृष्टिकोन असलेली तयार संक्षिप्त भाषणे तयार करणे सादर करणे व त्यावर चर्चा करणे.

परिसंवादाचे उद्‌देश

- विद्यार्थ्यांस स्वयंअध्ययनास प्रोत्साहन
- विषयाची जाणीव पृथ्थकरणाची आवड,संश्लेषण, विषयाची सुयोग्य मांडणी, प्रभावी सादरीकरण इ. क्षमतांचा विकास व्हावा म्हणून.

परिसंवादाचे उद्देश

- विषयाच्या तयारीलस मदत व्हावी म्हणून

विद्यार्थ्यांच्या सर्जनशील विचारांना वाव देणे

एकाच विषयाकडे वेगवेगळया दृष्टिकोनातून पाहणे

- स्वत:चे विचार मांडण्याच्या आत्मविश्वास निर्माण करणे.

चर्चा पध्दतीचे फायदे

- सुस्पष्ट अभिव्यक्तीची सवय लागते.
- दुस–याचे एकूण घेण्याची पात्रता विकसित होते
- पुनर्विचाराची सवय लागते
- घटकांचे आकलन होण्यास मदत होते
- विचार व दृष्टिकोनात बदल होतो.

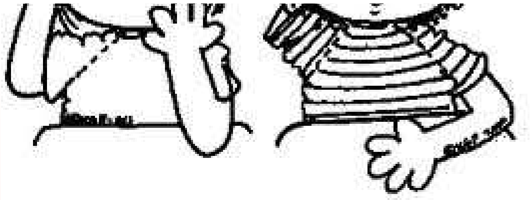

पर्यवेक्षित अभ्यास

- व्याख्या : शिक्षकांच्या मार्गदर्शनाखाली शाळेतील अध्यापनासाठी राखून ठेवलेल्या वेळाव्यतिरिक्त अन्य वेळात झालेल्या पाठ्यक्रमातील भागावर विद्यार्थ्यांनी शाळेत राहून अभ्यास करणे.
  - शाळेतच राहून पाठ्यांशाचा अभ्यास
  - शिक्षकांची उपस्थिती
  - विद्यार्थ्यांचे शंका समाधान

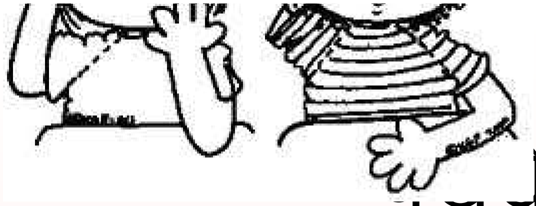

…क्षित अभ्यासाच्या पध्दती

- शाळेच्या निम्म्यावेळात
- प्रत्येक अध्यापन तासिकेनंतर तासिका ठेवणे
- शाळा सुटण्यापूर्वीची तासिका
- काही राखीव तासिका ग्रंथालयासाठी

पर्यवेक्षीत अभ्यासाचे फायदे

- विद्यार्थ्यांच्या अभ्यासातील प्रत्यक्ष अडचणी दूर होतात.
- स्वाध्यायासाठी पालकांची मदत घ्यावी लागत नाही.
- ताबडतोब अभ्यास केल्यामुळे अभ्यास पक्का होतो

पर्यवेक्षीत अभ्यासाचे फायदे

- विअभ्यास करण्याची सवय लागते
- विद्यार्थ्यांच्या वैयक्तिक पातळीकडे लक्ष राहते.
- शिक्षक विद्यार्थी हयांच्यातील संबंध सुधारतात.
- विद्यार्थ्यांना सहकार्याची सवय लागते.

धन्यवाद !